

DR. ABONYINÉ DR. PALOTÁS JOLÁN

A területfejlesztés története, ahogy egy szereplő megtapasztalta

Dr. Kőszegfalvi György: A területfejlesztés története Magyarországon 1945–1990 között. Imedias Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 170 oldal

Nagyon értékes összefoglaló munka jelent meg a közelmúltban Kőszegfalvi György tollából a második világháborút követő négy és fél évtized területfejlesztésének helyzetéről, fejlődésének folyamatáról. Ez a folyamat a külső és belső körülmények, a társadalmi-gazdasági helyzet, a közgazdasági környezet változásai miatt korántsem volt töretlen. Egyes korszakokban (különböző időkereszmetszetekben) felértékelődött, előtérbe került, máskor háttérbe szorult. A feladatok körvonalazását, a teendők megfogalmazását is a szubjektív és objektív tényezők befolyásolták. „A szakmát művelők mindenkor felkészültsége, tapasztalatai, a társadalmi-gazdasági folyamatok általuk vallott értelmezése is alapjaiban befolyásolta, sok esetben meghatározta a területfejlesztés szerepének kívánatos érvényesülését, elismerését” – írja a szerző.

Kőszegfalvi György igen nagy tapasztalatokkal rendelkezik a területfejlesztés témaköréből, ugyanis városrendezési szakirányú építész-mérnöki diplomájával egész életében e témakörhöz kapcsolódó kulcsfontosságú helyeken dolgozott. Évekig a városközségrendezési tervek kidolgozójaként a VÁTI-ban tevékenykedett. Több mint másfél évtizedig a területi tervezés volt a fő munkaterülete. Ekkor a területfejlesztési koncepciók, a regionális tervek, tervjavaslatok szerzője, társkészítője volt. Ebben az időszakban a területi kérdések a mai EU-s koncepciókhoz hasonlóan a régiókra koncentráálódtak. A könyv szerzőjének következő állomása (1975–1992-ig) a tudományos kutatás volt, amely során a terület- és településfejlesztés elméleti és gyakorlati kérdéseit, törvényszerűségeit vizsgálta. Ez az időszak nagyon termékeny volt Kőszegfalvi György életében. Számos könyve, átfogó kérdésekkel foglalkozó nagylélegzetű tanulmánya jelent meg a regionális tervezés, a területfejlesztés és az ipartelepítés témaköréből. Közben a Kertészeti Egyetemen ő oktatta a „Területfejlesztés” c. tárgyat, amellyel ez az intézmény úttörő szerepet játszott. Később is aktívan bekapcsolódott az egyetemeken folyó képzésbe, ahol előadó professzorként, PhD-témakonzulensként, opponens-

ként működött közre. 1992 és 2002 között a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Urbanisztikai Tanszékén tevékenykedett, de – kiváló felkészültsége és tudása miatt – más intézmények is gyakran meghívták egész évfolyamokra, szakokra kiterjedő előadások tartására. Számos esetben igen nagy érdeklődést kiváltó, nagy sikerű előadást tartott a Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszékének szervezésében is. Mint igen széles látókörű, elismert szakember, sok elméleti és alkalmazott kutatási eredményeket bemutató munka bírálója is volt.

Kőszegfalvi György ma is aktív. Felhalmozott tudását ilyen és hasonló átfogó jellegű művek írásában hasznosítja elsősorban. Itt bemutatandó munkája 7 nagy egységből áll.

A *Bevezetésben* a hazai területfejlesztésről és a településpolitikáról ír általában, és kifejti, hogy pályája során milyen sok aspektusból kapcsolódott e tevékenységhez.

Az *Előzmények c. fejezet* azokat a fontos tényezőket járja körül, amelyek a második világháborút megelőző időszakban jellemezték a térbeli változásokat és a térszerkezetet. E témakör vázlatos bemutatása során kitér a trianoni békeszerződés következményeire, a természeti erőforrások, az infrastruktúrális hálózatok és létesítmények, az állóeszköz-állomány új helyzetben előálló térszerkezetére, a külkereskedelmi kapcsolatok lehetőségeinek módosulására, egyéb struktúrák és kapcsolatok felbomlására, az új feltételek között jelentkező új kihívásokra. Bemutatja a kor szakértőinek, tudósainak a területi irányítás feladataira, az új közigazgatási struktúra kialakítására, az országos rendezési terv készítésére vonatkozó javaslatait. Példákkal támasztja alá, hogy a két világháború között is voltak a mai értelemben vett területfejlesztés szempontjából is olyan pozitívan értékelhető döntések, amelyek például az elmaradott területek felzárkóztatására, a szabad munkaerő foglalkoztatására, az élelmiszer-gazdasági vertikum helyben történő kiépítésére stb. irányultak. Külön hangsúlyozza Budapest „túlsúlyá”-nak meg erősödését, a „vízfej” kialakulásának negatív hatását.

Önálló fejezet tárgyalja a második világháború utáni helyzetet az ötvenes évek végéig. Részletesen ecseteli a háború utáni gazdaság és közlekedés hely-

reállítását. Bár ez a folyamat a korábbi területi struktúrát csak igen kis mértékben érintette, a földosztásnak (amely során több mint 600 ezer ember kapott földet) voltak területfejlesztési következményei is, ugyanis az újonnan földhöz jutottak egy része kiköltözött korábbi településéből, és tanyát épített. Ez elsősorban az Alföld népességének területi eloszlásában eredményezett markáns változásokat.

A szerző bemutatja az Országos Tervhivatal létrehozásának célját (1947. augusztus 1.), az itt munkálkodó szakembereket, a kiemelt feladatokat, az egyes tervciklusokat és az 1956-os forradalom utáni új gazdaságpolitikát. Kiemeli, hogy 1958-ban a Minisztertanács határozatot hozott a regionális tervezésről, amely minőségileg új korszak kezdetét jelentette. A tervezés négy szakasza közül az elsőben a vizsgálatok a régiókra vonatkoztak. Különböző kutató- és felsőoktatási intézményekben (VÁTI, Országos Tervhivatal, Közgazdaságtudományi Egyetem, JATE Gazdaságföldrajz Tanszék stb.) különböző gazdasági-körzetbeosztások születtek. Kőszegfalvi György munkájának nagy értéke, hogy felhívja a fiatal szakemberek figyelmét: már a rendszerváltás előtti évtizedekben is igényes tudományos művek (könyvek, tanulmányok, nemzetközi és hazai konferenciákon elhangzott előadások, disszertációk) születtek a regionális gondolkodás eredményeként (a körzet specializációja, komplexitás, vonzáskör, régiókon átnyúló kapcsolatok, egyenlőtlen területi fejlődés, differenciált fejlettségi szint, az egyes nemzetgazdasági ágak közti harmónia makroszinten és regionálisan stb.). A mai „fiatal” szakemberek is sokat hasznosíthatnának az akkori kutatók tudományos munkáiból, „az előzmények ismeretéből, azok gondos tanulmányozásából, lelkiismeretes értékeléséből.”

A *negyedik fejezet* a hatvanas évtizedet elemzi. Kiemeli, hogy ebben az évtizedben lényeges változások mentek végbe az ország területi társadalmi-gazdasági helyzetében, fejlődésében. Hangsúlyozza, hogy a második öt éves terv az iparilag elmaradott térségek és az Alföld iparának gyorsabb ütemű fejlesztését, a hatvanas évek második felében megvalósított harmadik öt éves terv pedig az ország ipari bázisának emelését célozta meg. A szerző nemcsak felvázolja az évtized ipari fejlődésének főbb eredményeit, a társadalmi átalakulás legfőbb kritériumait, hanem szól a regionális tervezés tudományos megalapozása érdekében több, elsősorban metodikai jellegű kutatásról is. Közülük az Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézetében folyó tevékenységet és a VÁTI munkásságát emeli ki.

Az *ötödik fejezet* a könyv legterjedelmesebb része, A hetvenes évtized címen. Az olvasó számára nyilvánvalóvá válik, hogy a szerzőnek erre az évti-

zedre vonatkozóan igen sok a mondanivalója. Ez abból is kitűnik, hogy ennek a fejezetnek a belső alfejezetekre, egységekre történő tagolása a legmélyebb.

A fejezetben ecseteli az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően kialakult folyamatokat. „A területiség következményei, kritériumai előtérbe kerültek” – írja a bevezető mondatai közt. Mit emel ki önálló alfejezetekként? Az alábbiakat:

- A területpolitika-területfejlesztés új feltételek között
- A területfejlesztés ügyében 1971 tavaszán hozott kormányhatározatok
- Határozat a területfejlesztés irányelveiről
- Határozat az Országos településhálózat-fejlesztési koncepcióról
- Határozat a területi tervezésről és a tervek rendszeréről
- Szabályozott telephelyforgalom
- A területi társadalmi-gazdasági fejlődés reál-folyamatai a hetvenes évtizedben
- A területi tervezés helyzete a hetvenes években

A recenzens véleménye szerint ez a fejezet tartalmazza a legmélyebb elemzéseket, és ez adja legtöbb információt a tárgyalt évtizedekre vonatkozóan.

A *hatodik fejezet* (A nyolcvanas évtized) első részében a területi társadalmi-gazdasági fejlődés folyamatát elemzi. Kiemeli az 1973. évi első, majd a további olajárrobbanások hazánkat érintő kedvezőtlen hatásait (valutatartalékaink felélését, a hazai termékeink világpiacon történő leértékelődését, azt, hogy a szovjet piac nem tudta kielégíteni a magyar gazdaság igényeit a kívánt áron, mennyiségben és összetételben, hitelfelvételekre kényszerültünk stb.). Beruházási forrásaink beszűkültek, csökkent a bruttó nemzeti jövedelem, ami „a vezetés és a lakosság széles köreiben is sokkhatást váltott ki.” Nőtték a feszültségek. A gazdasági helyzet negatívan érintette a mezőgazdaságot, egyre szembetűnőbbé vált az infrastruktúránk elmaradottsága. „A gazdaságban kibontakozott kedvezőtlen, negatív folyamatok nyomán és hatására „szétszakadt” az ország térszerkezete” – fejtegeti a szerző. Ezt követően felvázolja, hogy ebben a nehéz helyzetben miként működött a területi tervezés, milyen feladatokat kellett megoldania.

Az *Epilógusban* arról ír Kőszegfalvi, hogy a rendszerváltás után milyen sok területen milyen markáns változások következtek be. Kíváncsúnak tartja, hogy az 1989/90 után átértékelődött, átrendeződött területpolitikai magatartást, a területfejlesztés céljait, stratégiáit és taktikáit, átalakult, új elemekkel gazdagodott eszköz- és intézményrendszerét is bemutatassuk, részletesen tárgyaljuk.

Kőszegfalvi György legújabb munkájában két szövegvázlat és 17 ábra szerepel. Bár nagyon

esztétikus, levegős, jól szerkesztett, szép kivitelezésű az egész mű, mégis egyes ábrái túl tömörnek, kevésbé áttekinthetőnek tűnnek. Talán nagyobb méretben, esetleg színes változatban szemléletesebbek, élvezhetőbbek lennének.

Ezt a hézagpótló, magas színvonalú, átfogó munkát jó szívvel ajánlom a területi kérdésekkel foglalkozó szakembereknek, a területfejlesztés iránt érdeklődőknek, egyetemi, főiskolai hallgatóknak, mert sokat tanulhatnak, tanulhatunk belőle.